מְשָׁנָה. הַתִּינוֹקוֹת אֵין מְעַנִּין אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - אין חייבים למנוע מהם מאכל (רש"י), אך אם רצו לחנכם להתענות, רשאים (ב"י או"ח תרטז, ממשמעות רש"י, וכן מבואר בכל בו הל' יום הכיפורים, ובר"ן ג, א מדפי הרי"ף, בדעת רש"י). מאידך, יש שכתב, שבכל אופן אין רשאים למנוע מהם מלאכול, שלא יבואו לידי סכנה (ר"ן וב"י שם, בדעת הרמב"ם שביתת עשור ב, יא, וכן מבואר בכל בו שם). ויש שכתב, שלכולי עלמא אם התינוקות רוצים לאכול, אסור לענותם, והמחלוקת היא רק בפירוש דברי המשנה, שיש שפירש [דעת רש"י], שמכך שהמשנה אמרה 'אין מענין אותן' במקום לומר 'מאכילין אותן', משמע שרק אין חובה לענותם, ובהכרח מדובר כשהתינוקות רוצים להתענות ואין סכנה אם יתענו, וחידש התנא שאפילו באופן זה אין חובה למנוע מהם מאכל, אך מאידך גם אין איסור לענותם באופן זה. ויש שפירש [דעת הרמב"ם], שכוונת המשנה באופן שהתינוקות רוצים לאכול, שאז אסור לחנכם להתענות, וזו התוספת של הרישא, שאף ששנינו כבר בסיפא שרק קודם שנה או שנתיים מחנכים אותם, הוסיף התנא ברישא, שלא רק שאין חובה לחנכם, אלא שאף אסור לענותם (תוספת יום הכיפורים). ■ להלכה, קטן פחות מבן תשע, אין מענים אותו ביום הכיפורים, אפילו תענית שעות, ואפילו אם רצה להתענות מוחים בידו (שו"ע ורמ"א או"ח תרטז, ב, ומשנ"ב שם, יד).

גְּמָרָא. אָמַר רַב הוּנָא וְכוּ' בְּתִינוֹקֶת וְרַב נַחְמָן אָמַר וְכוּ' בְּתִינוֹק. כלומר, שרב הונא ורב נחמן לא נחלקו, אלא דברי רב הונא נאמרו בבת, ודברי רב נחמן נאמרו בבן (רש"י). ויש שלא גרס 'בתינוקת' ו'בתינוק', ובנוסף, בדברי רב נחמן במקום 'בן י"א בן י"ב משלימין מדרבנן', גרס 'בן י"א משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא', ופירש, שרב הונא ורב נחמן סוברים שאף בן צריך להתענות משנת שתים עשרה מדאורייתא, משום שתוך הזמן כלאחר הזמן, כלומר שנת הי"ג דינה כלאחר י"ג, ונחלקו בחינוך שעות, שלדעת רב הונא מקדימים ארבע שנים לבריא דהיינו מגיל תשע, ושלש שנים לחולה דהיינו מגיל עשר, ולרב נחמן מקדימים שלש שנים לבריא ושנתיים לחולה, וכן נחלקו בהשלמה דרבנן, שלרב הונא בריא משלים שנתיים וחולה שנה אחת, ולרב נחמן בין בריא ובין חולה אינם משלימים אלא שנה אחת קודם לחיובם מדאורייתא, משום שחכמים תיקנו דין השלמה מדרבנן כעין השלמה שהיא דאורייתא, וכשם שהשלמה דאורייתא זמנה קבוע, אף השלמה של דבריהם, ומשנתינו עוסקת רק בחולה (רי"ף דף ג, ב, וכפי שפירשו הר"ן שם).

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר וְכוּ'. דברי רבי יוחנן נאמרו בבת, שהיא צריכה להשלים מדאורייתא לאחר י"ב, ולדעתו אין דין השלמה מדרבנן, ולחינוך שעות, בריאה מקדימה שנתיים, וחולה, שנה אחת. וכן בבן מקדים לחינוך שעות באופן זה, לבריא משנת י"א, ולחולה משנת י"ב (רש"י). ויש שגרס בסיום דברי רבי יוחנן 'בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת ובן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק', ולדבריו החיוב מדאורייתא בבן הוא רק בן י"ג שלמות ובבת בת י"ב שלמות, לפי שתוך הזמן כלפני הזמן, ושניהם מתחילים בחינוך שעות בגיל עשר בבריא ואחת עשרה בחולה, ונמצא שלבן בריא יש שלש שנים של חינוך שעות, ולבת רק שתי שנים, ובחולה יש לבן שתי שנים ולבת שנה אחת. והטעם שהקילו בחינוך הבת, משום שעיקר מצות חינוך נאמרה בבן, וכמו ששנינו בנזיר (כט, א) בנו חייב לחנכו במצוות, בתו אין חייב לחנכה (רי"ף ג, ב מדפיו, וכפי שפירשו הר"ן שם).

■ להלכה, קטן או קטנה בריאים, מתענים לשעות בשנת י', וחולים רק בשנת י"א. ובשנת י"ב בין זכר בין נקבה מתענים ומשלימים מדברי סופרים [כדעת הרי"ף בדעת רב נחמן], ואין חיוב להשלים מן התורה אלא בת י"ב ויום אחד ובן י"ג ויום אחד (שו"ע או"ח תרטז, ב, ומשנ"ב שם). ויש אומרים, שקודם חיובם מדאורייתא אינם צריכים להשלים אפילו מדרבנן [כדעת הרי"ף בדעת רבי יוחנן]. ויש לסמוך על שיטה זו בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות, אבל בנער בריא אין לסמוך להקל. ובזמן הזה שירדה חולשה לעולם, מן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לענין זה, ולפיכך נוהגים להקל בשנת י"ב, אלא אם כן ידוע שהוא בריא וחזק לסבול. ויש שמשמע מדבריו, שאפילו בתוך שנת י"ג אין נוהגים להתענות (רמ"א משנ"ב וביאה"ל שם).

מַתְנִי' מְשָׁנָה. עוּבָּרָה שֶׁהֵרִיחָה - העובר מריח תבשיל ומתאוה לו, ואם אינה אוכלת, שניהם מסוכנים (רש"י), שיש חשש שימות העובר מחמת כן, וגם אמו תסתכן מחמת ההפלה. אבל אם אין האשה בסכנה אלא העובר בלבד, אסור לה לאכול, וכן אין מחללים שבת על הצלת נפשו של העובר לחוד (רא"ש ח, יג בשם יש אומרים). ויש שנחלקו על זה, שגם עבור הצלת העובר מחללים שבת ואוכלים ביום כיפור (רא"ש שם, ור"ן ג, ב בדפי הרי"ף בשם הרמב"ן). ואין נפקא מינה בזה, שבכל מקום שיש סכנה לולד, יש סכנה גם לאם (רא"ש ור"ן שם). ■ להלכה, מחללים שבת אף על עובר (ראה ביאה"ל שכט, ד, ו-של, ז).

מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתָּשִׁיב נַפְשָׁהּ. נקטה המשנה 'עד שתשיב נפשה', ללמדנו שההיתר להאכילה הוא רק כדי להשיב את נפשה, ולפיכך תחילה מאכילים אותה רק כוש ברוטב, ואם לא נתיישבה דעתה מאכילים אותה מהרוטב עצמו, ואם לא נתיישבה דעתה מאכילים אותה מהשומן בעצמו, וכמו ששנינו בברייתא להלן בגמ' (תוספת יום הכיפורים).

גְּמָרָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אִם נֶאֱמַר בְּכָל נַפְשְׁךָ לָמָּה נֶאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ וְכוּ'. והטעם שהוצרכה הגמ' להביא את דרשתו של רבי אליעזר, ולא הוכיחה מהפסוק עצמו שנאמר בו 'ובכל נפשך' ומבואר שחייב למסור את נפשו על אהבת ה', משום שמצינו שרבי ישמעאל נחלק וסובר שאין צריך למסור נפש אפילו על עבודה זרה [בצנעא], ופירש את הפסוק שיאהב אדם את ה' בכל לבו ונפשו ומאודו, ולשיטתו אין יתור בפסוק אלא כך דרך לשון התורה לכפול את הדברים, אבל רבי אליעזר נחלק עליו וסובר שחייב למסור נפשו ומאודו לאהבת ה', ולפיכך הקשה שיאמר החביב וכל שכן מה שפחות חביב (חי' הר"ן פסחים כה, א).

ואין ללמוד מפסוק זה שחייב אדם למסור נפשו על כל מצוה, כי אף שקיום כל המצוות הוא אהבת ה', מכל מקום כיון שמצינו פסוק אחד שמיקל - שנאמר 'וחי בהם', ודרשו (להלן פה, ב) 'ולא שימות בהם', ופסוק אחד שמחמיר - דהיינו 'ואהבת', מסתבר להעמיד את 'ואהבת' בעבודה זרה בלבד, שכל הכופר בה מודה בכל התורה כולה, ובה תלוי עיקר אהבת ה' (חי' הר"ן שם).

וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ לְכָךְ נֶאֱמַר וּבְכָל מְאֹדֶךָ. דין זה נאמר גם בשאר לאוין, שחייב אדם למסור כל ממונו שלא לעבור על לאו (חי' הר"ן סוכה טז, א). ואין צריך ללומדו מ'ובכל מאדך', שכן יש ללמוד דבר זה מ'וחי בהם' ולא שימות בהם, שמשמע שעד מסירת נפש חייב, והיינו כל ממונו. ומה שאמר ר' אליעזר 'ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו', אין כוונתו לומר שמטעם זה ממון חמור ממיתה, שהרי אפילו מלקות חמור מממון וכל שכן מיתה, ודרשת רבי אליעזר אינה אלא שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק (קובץ שעורים פסחים אות קה, וראה תוספת יום הכיפורים). ויש שכתב, שמדרשת רבי אליעזר מוכח שסובר שאין צריך ליתן את כל ממונו שלא לעבור

■ המשך בעמ' הבא